

ВІД РЕДКОЛЕГІЇ

Нові концептуальні підходи до вивчення історії державотворення, сформульовані впродовж перших років незалежної України, дають змогу логічно вписати український визвольний рух середини ХХ ст. не тільки в національний контекст, а й в історію світових антитоталітарних рухів.

Національно-визвольний рух під проводом Організації українських націоналістів (ОУН), Української Головної Визвольної Ради (УГВР) та Української повстанської армії (УПА) – одна з найяскравіших сторінок боротьби українського народу за відновлення державності та соборності земель. Як кожне вагоме історичне явище він потребує ґрунтовного осмислення. Адже поява ОУН на політичній арені боротьби Центрально-Східної Європи не є чимось винятковим. Це закономірний наслідок поразки українських національно-визвольних змагань перших десятиліть ХХ ст., чергового розчленування території України іноземними державами, актуалізації проблеми національного самовизначення країн Європи напередодні Другої світової війни. Ідеологічно-світоглядні засади ОУН та УПА, які сьогодні жваво обговорюють науковці та суспільство, увібрали в себе національний досвід державницьких змагань та інтелектуально-політичні досягнення європейської історії. Отже, об'єктивно оцінити масштаби, характер та значення цього складного й багатоаспектного явища можна, тільки беручи до уваги весь комплекс проблем, що лягли в основу українського питання напередодні та під час Другої світової війни й від яких залежала його можлива розв'язка.

За роки незалежності опубліковано чимало праць, у яких з'ясовано еволюцію програмних засад ОУН, висвітлено історію створення та бойові дії УПА, діяльність українських націоналістів на міжнародній арені, побут повстанців тощо. В останні роки науковці активно досліджують регіональні та соціальні аспекти історії ОУН та УПА, а також біографістику визвольного руху. Дослідникам вдалося відповісти на дразливі запитання, які стосуються ідеології й тактики ОУН, зокрема використання терору у повсякденній практиці організації міжвоєнного періоду, співпраці з нацистською Німеччиною, участі в українсько-польському конфлікті на Холмщині, Волині та Галичині тощо. Сучасна українська історіографія з тематики національно-визвольного руху середини ХХ століття впевнено випереджає діаспорну, висновки та твердження якої впродовж тривалого часу вважалися домінуючими, та стає конкурентоспроможною у дискусіях з зарубіжними науковцями, що мають власний погляд на проблему. Проте багато питань ще чекають свого розв'язання, зокрема треба ґрунтовно вивчати політико-правовий аспект українського визвольного руху, осмислювати проблеми на міждисциплінарному рівні тощо. Зрештою, складний та болючий шлях боротьби ОУН та УПА не передбачає однозначних оцінок, особливо якщо відповідь на них шукає травмоване постгеноцидне українське суспільство, розділене політично й ментально.

Відколи національно-визвольний рух ОУН та УПА опинився в полі зору вітчизняних дослідників, він не був проблемою, яку розглядали в суто науковому аспекті. Спроби використовувати історичну проблематику як частину політтехнологій під час виборів чи для досягнення інших політичних цілей представниками українського політикуму тривають і сьогодні, внаслідок чого значна частина населення України залишається неготовою до конструктивного обговорення вказаних проблем, не заполітизованих та неупереджених оцінок. Тому завдання українських істориків полягає в тому, щоб перевести дослідження історії ОУН і УПА з ідеологічної площини виключно в наукову та налагодити прямий діалог з суспільством. До цього діалогу слід передовсім залучати молодь, яка є емоційно нейтральною до подій Другої світової війни та володіє певним обсягом сучасних знань з історії України. Важливо, щоб історична правда про український національно-визвольний рух ХХ ст. була адекватно відображена у шкільних підручниках, посібниках для вишів, засобах масової інформації. Речниками новітнього осмислення історії нашої Батьківщини, позбавленого будь-яких стереотипів, мають стати представники владних структур, що сприятиме встановленню громадянської злагоди в суспільстві та формуванню позитивного образу України й українців у Європі й світі.

Відповідаючи на суспільні запити, науковці Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України намагаються вивчати національно-визвольний рух передовсім у контексті українського державотворення та стратегії самовизначення нації. Звідси посилена увага до участі ОУН у проголошенні Карпатської України 1939 р., Акта 30 червня та утворення Української національної ради у Києві 5 жовтня 1941 року, діяльності Української Головної Визвольної Ради, осмислення військово-політичної доктрини ОУН та діяльності її членів на міжнародній арені тощо. Цим важливим проблемам були присвячені кілька масштабних наукових проєктів, виконаних науковцями Інституту за часів незалежної України. Мова передовсім про кількатомні видання “Літопис нескореної України”¹ та “Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр.”², в яких вперше на основі документальних джерел обґрунтовано альтернативну радянській думку стосовно української історії періоду Другої світової війни та повоєнних років, осмислено масштаби та значення національно-визвольного руху під проводом ОУН і УПА. У 2004 р. за редакцією Ю. Сливки вийшов друком збірник статей “Українська повстанська армія в боротьбі проти тоталітарних режимів”³, що став помітним явищем української історіографії, регулярно з’являються збірники документів і матеріалів⁴,

¹ Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади / [від. ред. Я. Лялька]. – Львів, 1993. – Кн. 1. – 798 с.; 1997. – Кн. 2. – 663 с.

² Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади у трьох томах / [від. ред. Ю. Сливка]. – Львів, 1996. – Т. 1. – 751 с.; 1998. – Т. 2. – 540 с.; 2002. – Т. 3. – 418 с.

³ Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / [гол. ред. Я. Ісаєвич; упор. і від. ред. Ю. Сливка]. – Львів, 2004. – Вип. 11: Українська повстанська армія в боротьбі проти тоталітарних режимів. – 296 с.

⁴ Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / [від. ред. Ю. Сливка]. – Львів, 2005. – Вип. 13: Україна у Другій світовій війні: українсько-польські стосунки. – 406 с.; Федун Петро-“Полтава”. Концепція Самостійної України. Твори / [упор. і відп. ред. М. Романюк]. – Львів, 2008. – 720 с.; Українська Головна Визвольна Рада / [упор. П. Й. Потічний, М. Посівнич] // Літопис Української повстанської армії. – Торонто; Львів:

монографії⁵, статті⁶. Серед останнього доробку науковців Інституту – збірник документів і матеріалів “Радянські виборчі кампанії в Західній Україні (1946–1951 рр.)”⁷, де на основі маловідомих джерел відтворено складний процес радянзації західноукраїнських земель в контексті жорсткого протистояння влади та націоналістичного підпілля (видання здійснено в рамках нової видавничої серії “Український визвольний рух у ХХ столітті”, заснованої 2010 року).

Черговою спробою наукового осмислення проблематики ОУН та УПА є пропонуваної збірник статей, присвячений 70-й річниці Української повстанської армії. Збірник складається з трьох розділів, до першого з яких увійшли статті, що пропонують концептуальне бачення ролі та місця національно-визвольного руху 30–50-х рр. в історії України та народів Центрально-Східної Європи, висвітлюють

Вид-во “Літопис УПА”, 2009. – 136 с. – (Серія “Події і люди”. Кн. 7); “Грім” Полковник УПА Микола Твердохліб. Спогади і матеріали / [упор. Р. Грицьків] // Літопис Української повстанської армії. – Торонто; Львів: Вид-во “Літопис УПА”, 2008. – 127 с. – (Серія “Події і люди”. Кн. 5); Життя і діяльність Степан Бандера: документи і матеріали. – 3-тє вид., доп. / [ред. і упор. М. Посівнич]. – Тернопіль: Астон, 2011. – 496 с.

⁵ Стасюк О. Видавничо-пропагандивна діяльність ОУН (1941–1953 рр.) / О. Стасюк. – Львів, 2006. – 384 с.; Романюк М. Петро Федун – “Полтава” – провідний ідеолог ОУН та УПА / М. Романюк. – Львів; Торонто: Вид-во “Літопис УПА”, 2009. – 128 с. – (Серія “Події і люди”. Кн. 6); Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН в 1929–1939 роках / М. Посівнич. – Львів, 2010. – 368 с.; Стасюк О. Підпільні друкарні ОУН (1941–1953 рр.) / О. Стасюк. – Львів, 2011. – 295 с.; Посівнич М. Життя на тлі історії ОУН: Білас і Данилишин / М. Посівнич. – Львів, 2012. – 172 с.

⁶ Литвин М. Документи Армії Крайової про військово-політичні протистояння на Заході України у роки Другої світової війни / М. Литвин // Україна в минулому. – Київ; Львів, 1995. – Вип. 7. – С. 129–151; Стасюк О. Позиція ОУН стосовно українсько-польських взаємин / О. Стасюк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / [від. ред. Ю. Сливка]. – Львів, 2005. – Вип. 13. – С. 171–188; Боляновський А. Розстріли польських професорів у Львові в липні 1941 року: історичні факти, юридичні звинувачення, політичні інсинуації / А. Боляновський // Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. Зб. наук. праць / [відп. ред. М. Литвин]. – Львів, 2010–2011. – Вип. 3–4. – С. 107–146; Гавришко М. Проблема українського повстання у Галичині напередодні німецько-польської війни 1939 р. / М. Гавришко // Український визвольний рух. – Львів, 2010. – Зб. 14. – С. 73–90; Грицьків Р. Діяльність Української Повстанської Армії у висвітленні польської історіографії (період Польської народної республіки) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / [гол. ред. Я. Ісаєвич, від. ред. О. Аркуша]. – Львів, 2008. – Вип. 16: Ювілейний збірник на пошану Івана Патера. – С. 517–527; Забілий Р. Діяльність Української Військової Організації на Долинічці в 1920–1929 роках / Р. Забілий // Український визвольний рух. – Львів, 2008. – Зб. 12. – С. 5–22; Зашкільняк Л. До генези українсько-польського конфлікту у ХХ столітті / Л. Зашкільняк // Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. Зб. наук. праць / [відп. ред. М. Литвин]. – Львів, 2010–2011. – Вип. 3–4. – С. 22–41; Стасюк О. Митці у лавах ОУН і УПА / О. Стасюк // Українська повстанська армія інакше (в літературі, мистецтві, культурі) / [упор. А. Лукачова]. – Прага, 2011. – С. 83–93; Стасюк О. Облаштування та оснащення підпільних друкарень ОУН / О. Стасюк // Український визвольний рух. – Львів, 2011. – Зб. 15. – С. 63–118; Романюк М. Боротьба органів радянської влади проти підпілля ОУН та відділів УПА Золочівської округи (1944–1946) / М. Романюк // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне, 2012. – Вип. 23. – С. 268–286; Посівнич М. Бойові акції ОУН в 1929–1939 рр. / М. Посівнич // Український визвольний рух. – Львів, 2010. – Зб. 14. – С. 33–56.

⁷ Радянські виборчі кампанії в Західній Україні (1946–1951 рр.). Збірник документів і матеріалів / [упор. і відп. ред. О. Стасюк, упор.: М. Посівнич, М. Гавришко, Р. Забілий]. – Львів, 2011. – 776 с. – (Серія “Український визвольний рух у ХХ столітті”).

його ідеологію, особливості стратегії і тактики боротьби, складний процес усвідомлення правди про ОУН та УПА населенням сучасної України. Другий розділ присвячений проблемам мікроісторії та біографістики з акцентом на регіональних особливостях боротьби та ролі особистості у повстанському русі. До третього розділу увійшли історіографічні та джерелознавчі роботи.

Статті написані як відомими, так і молодими науковцями, проте всіх їх об'єднує бажання об'єктивно висвітлити діяльність ОУН і УПА на підставі історичних джерел, проаналізувати відродження українських державних традицій. Збірник зацікавить дослідників історії визвольного руху, краєзнавців, учителів, студентів, аспірантів та всіх, хто вивчає новітню історію України й Центрально-Східної Європи.